

SÁNDOR ANNA

KAFFKA MARGIT LEVELEIBŐL*

(Adalékok a Nyugat történetéhez)

Az itt közölt, Hatvany Lajoshoz intézett Kaffka-levelek a korának irodalmi életében résztvevő írókat mutatják be. Kaffka, mint a *Nyugat* munkatársa, közelről látta a *Nyugat* életét, sőt tevékeny részt vett annak a mozgalmas életében. Az 1911—12-es *Nyugat*-válság idején különösen nagy lendülettel vetette magát a fiatal folyóirat körül kavargó eseményekbe. Ez az öt levél ezekhez az eseményekhez kapcsolódik, ezekhez ad újabb adalékokat. Most csak azokra a kérdésekre szorítok, melyeket ezek a levelek vetnek fel és amelyek korábbi dolgozatomat kiegészítik.¹

A közölt öt levél mind keltezetlen és így csak megközelítően lehetett keletkezési időpontjukat megállapítani. Az I. számú levél a Hatvany: *Irodalompolitika* című cikke² nyomán kialakult vitának egy eddig csaknem teljesen ismeretlen fázisához — a Cserna Andor szerkesztette *Aurora*-ban lefolyt vitához — szolgáltat néhány érdekes adatot. A 20. század irodalmával foglalkozó írások közül — tudomásom szerint — egyedül Bölöni György emlékezik meg erről a vitáról. Bölöni is csak ennyit ír: »Egy »Aurora« nevű kis harcós irodalmi hetilapunk volt akkoriban, ahol ankétet rendeztünk az ügyről.«³ Az I. és II. számú levél tanúsága szerint Kaffka Margit volt a vita egyik főszervezője.

Hatvany — aki ebben az ügyben a legközelebből volt érdekelt — nem nagy lelkesedéssel nyilatkozik az *Aurora* akciójáról; Adynak így írja meg erről véleményét egy szeptember elején kelt levelében: »Az *Aurora* ankétezik a kérdésben, de az *Aurora* nem fórum.«⁴

Cserna Adyt is felszólítja, hogy vegyen részt folyóiratának vitájában. Ezt a levelet egészében idézem:

Budapest, 1911. augusztus 29.

Igen tisztelt Uram!

az *Aurora* egyik legközelebbi számában széles arányú ankétot szeretnénk nyilvánosságra hozni, amelyben való szíves részvételre van szerencsém ezennel tisztelettel felkérni.

Az ankét alapja és indító oka Hatvany Lajosnak a *Nyugat* augusztusi 1-i számában megjelent »Irodalompolitika« című cikke, amely csodálatosképen a magyar sajtóban visszhangra nem talált, holott — véleményem szerint — minden magyar írónak megvan erről a kérdésről a maga alapos egyéni véleménye, amely épen Hatvany őszinte cikke után a nagy nyilvánosság elé kívánkozik. Az ankétra szánt írásban nemcsak a Hatvanyval való pro vagy contra vitatkozásra gondolok, hanem szeretném, ha mindazok, akiket részvételre felszólítok, a magyar irodalompolitikáról és általában ezzel a kérdéssel kapcsolatos minden egyéb dologról való egyéni véleményüket megírnák. A kifejtendő főbb szempontok ezek volnának: mennyiben van, vagy nincs igaza Hatvanynak, helyes-e a most általában uralkodó irodalompolitika, hol van a szerkesztő, kiadó és író művészeti és üzleti szempontjának határa, szükséges-e egyáltalán, hogy a kiadó vagy szerkesztő író és az író egyúttal üzletember is legyen, stb.

Az ankéton a következők fognak még résztvenni: Bálint Aladár, Bán Ferenc, Bíró Lajos, Bölöni György, Bródy Sándor, Erdős Renée, Füst Milán, Kabos Ede, Kaffka Margit, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Kósa Miklós, Lengyel Menyhért, Miklós Jenő, Móricz Zsigmond, Nagy Lajos, Nagy Zoltán, Peterdi István, Pogány József, Relle Pál, Schöppflin Aladár, Szász Zoltán, Színi Gyula, Szilágyi Géza, Tóth Árpád, Vészi Margit.

Engedje meg igen tisztelt Uram, hogy biztosra vehessem, hogy az Ön-értékes és érdekes véleménye sem fog az ankétben hiányozni és hogy annak sikerét jóakarásával elő fogja mozdítani. Ha netán Hatvany kérdéses cikke nem volna birtokában, kívánatra készséggel fogom azt megküldeni.

* Sándor Anna közleményében ugyanazt az álláspontot képviseli a Hatvany—Osvát-affér ügyében, mint amelyet már a Belia György — Sándor Anna: *Schöppflin Aladár hagyatékából* c.-ben is vallott. (Itk. 1953. I—4. sz.) Ezért ez az újabb közlemény is vitatható. Szerkesztőség

¹ *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1953. I—4. sz. 324—338. I.

² *Nyugat*, 1911. aug. 1.

³ Bölöni György: *Az igazi Ady*. Szikra, 1947. 264. I.

⁴ Hatvany Lajos: *Ady a kortársak közt*. Genius é. n. 167. I.

Amidőn kérésemet ismételten szíves jóindulatú figyelmébe ajánlom és az Aurorának szánt sorok beküldését szeptember hó 10-re kérem: maradtam, előre is őszinte és hálás köszönetemet nyilvánítvá, igaz nagyrabecsülésem kifejezése mellett

kiváló tisztelettel:

Cserna Andor⁶

Sajnos, magáról a vitáról lehetetlen számot adni, mert a szóbanforgó *Aurora*-szám Budapest könyvtáraiban nincs meg.

A III. számú levél a *Világ* nyilvános vitája és a Hatvany—Osvát-affér után íródott. A levél érdekes megjegyzéseket tesz Móríc Zsigmondra, illetve arra, hogyan vélekedett Móríc erről a vitáról. Móríc a *Világban* így nyilatkozott: »Tisztelet uram! Nagyon okosnak és a mi viszonyaink között még mindig nagyon megtárgyalni valónak tartom a fölvetett kérdést. Én azonban annyira le vagyok foglalva irással, hogy nincs időm s erőm elmélkedésre. Nem hiszem, hogy termékeny gondolattal tudnám tovább vinni a vitát. A Hatvany Lajos cikkét annak idején olvastam s elejétől végig igazat adtam neki. Azt is hiszem, hogy az írás értékelésének az a, talán nem irodalompolitikai, hanem nemzetgazdaságtani felfogása s gyakorlati érvényesítése nálunk is örvedetesen fejlődik. Maradok igaz tisztelettel: Móríc Zsigmond.«⁶

Móríc tehát, a *Világban*, Hatvanynak adott igazat, álláspontja azonban nem volt szilárd; erre vall az is, hogy Osvát őt kéri fel párbajsegédül; először vállalja, azután visszalép.

A III. számú levél fényt vet arra is, hogy a szerkesztés problémája Hatvany kiválása után sem tisztázódott véglegesen. A *Nyugat* főszerkesztője ekkor — 1912 első hónapjai — Ignotus, szerkesztői: Fenyő Miksa és Osvát Ernő (a főmunkatársak nincsenek megemlítve).

Jellemző a bizonytalanságra az is, hogy Kaffkát — aki félreérthetetlenül Hatvany mellett foglalt állást — meglátogatja Fenyő s úgy nyilatkozik, hogy jó lenne, ha Hatvanyt vissza lehetne békíteni (lásd a III. levelet).

Ugyancsak ebben a levélben említ Kaffka egy utózóngét a *Világ* ankétjával kapcsolatban; a *Pesti Futár* cikkét, melyet Lázár Miklós írt *Ő és a Nyugat* címmel.⁷ Hogy Kaffka megjegyzése érthetőbb legyen, kissé részletesebben foglalkozom ezzel — a különben lényegtelen — sajtómegnyilatkozással. Lázár többek között ezt írja:

»Ady Endrét sikerült lejártni, már Móríc Zsigmondot is kikezdte⁸ (t. i. Hatvany). És most mit fog csinálni? Csak egyet tehet: Ady Endrétől részvénytársaságot alapít. A koncessziót Ady harminc évre maga adta meg, kijelentvén, hogy harminc esztendőn belül a természet, istentől támogatva sem szülhet világra nálánál nagyobb poétát.⁹ Ahogy Adyt ismerjük, ő bizonyára nem fog ráfizetni erre az üzletre.«

Majd Magyar Mór öngyilkosságával kapcsolatban ezt írja:

»Mesélík, hogy báró Hatvany úr cikke miatt teljesen elvesztette utolsó csepp kedvét az élettől (t. i. Magyar Mór). A cikk a *Világban* jelent meg, alig olvasta valaki, nem is volt fontos, se érdekes, beszélni se szabadna róla, ha véletlenül Osvát Ernő nem csinál belőle lovagias affért. A publikum észre sem vette a cikket, mely kizárólag a legelszántabb irodalmi berkek érdeklődésére tarthatott igényt. Magyar Mór, a *Nyugat* igazgatója, súlyos idegbajában úgy érezte, hogy Hatvany báró úr egy szavára összedőlt az egész világ... Minden összedőlt, mert Hatvany báró egy cikkében azt írta, hogy Osvát Ernő a *Nyugat* szerkesztője nem produktív író.«¹⁰

A közismert »revolvérlap« elvtelen állásfoglalására jellemző, hogy a *Világ* vitáját jelentéktelennek igyekszik feltüntetni. Pedig akkor a *Világ* egyik legolvasottabb napilapja volt a polgári értelmiségnek. Dezsényi Béla és Nemes György könyvében a *Világról* ezt olvashatjuk:

»(A polgári radikálizmus) igazán jellegzetes sajtóorgánuma azonban a *Világ*... A *Világ* kezdetől fogva igen nagy népszerűsége tett szert a városi polgárság körében. Példányszáma nem emelkedett nagyon magasra, általában a húszezer körül járt, de hatása annál messzebb terjedt. Szerkesztői és munkatársai képzett, nagytudású írók és hírlapírók voltak, és cikkeit is az alaposág jellemezte. Komolyságát emelte tervszerű szerkesztési módja.«¹¹

A *Pesti Futár* véleménye természetesen nem befolyásolhatta a *Nyugat* körüli vitákat; ízetlen közbeszólásai azonban kellemetlenül érintették a vitában résztvevőket — mindkét oldalon egyaránt. Kaffka az effajta kellemetlenségektől óvja Hatvanyt a III. számú levélben.

⁶ OSzK Kézirattár, Levelestár.

⁷ *Világ*, 1911. dec. 30.

⁸ *Pesti Futár*, 1912. jan. 8.

⁹ Nem lehet tudni, mire gondol a cikkíró.

¹⁰ Célzás Adynak a *Világba* írt cikkére. 1911. dec. 30.

¹¹ *Pesti Futár*, 1912. jan. 22.

¹² Dezsényi—Nemes: *A magyar sajtó 250 éve*. Bp. 1954. Művelt Nép, 235. l.

Az 1912. július 1-i számtól kezdve a *Nyugat* címlapja megváltozik; főszerkesztő Ignótus, szerkesztők Ady Endre és Fenyő Miksa, főmunkatársak: Ambrus Zoltán, Babits Mihály, Halász Imre, Móricz Zsigmond, Osvát Ernő, Schöpflin Aladár. Erről a formai konszolidációról, pontosabban: Adynak szerkesztővé válásáról beszél a IV. számú levél. Ezen a levélen kívül Adynak Hatványhoz írott levele is adalékot szolgáltat ehhez a változáshoz. Kaffkával egyidőben Ady így ír Hatványnak:

„... Kivel, miért dacoljak én már? Osvátékkal? Úgy látom. Két napja sincs, hogy Pesten vagyok: téboly. Otthon érkeztek a hívó táviratok Fenyőtől. Nem jöhettem, de minek is siettem volna? Tudtam, hogy velem is nélkülém fognak dönteni. Döntöttek: átveszik a Nyugatot, viszik az általunk könnyedén, de jól megjósolt csúfságos bukás felé. Holnap majd többet, pozitívebbeket írhatok neked. Eddig röviden ez történt. Fenyőnek, Osvátnak könyörtelen tömör móddal elmondtam, szemükbe vágva minden elmondandót. Most azután halasztást kértek az átvételre, pár napot. Ignótus került... Követésemre holnap beszélgetni fogunk, Pap Dáviddal tárgyaltam. Kért, tegyek meg mindent a siserehad elűzésére. (Képzeld, Osvát azt hirdeti, hogy engem anyagi érdekek vezetnek ellenük.)¹² Tehát haza kell jönnöd. Én minden erőmet följajánlom, de nemcsak ezt. Gyilkos harcban gyilkoló embereket. Az ügyünk szép: érdemes makulátlan leventéknek lennünk.»¹³

A nagy zürzavarban Ady a *Nyugat* jövőjét — mikor a folyóirat várható bukásáról beszél — túlságosan is sötétnek látta. Ez a vélemény egyúttal a vita elmérgesedésére is utal: a kezdetben elvi jellegű harcok személyes hadakozássá fajultak és a szerkesztés elvi kérdéseinek vitája helyett a lap létét érintő anyagi ügyek kerültek előtérbe — amint az a III. számú levélből is kiderül.

Ady azonban mégis megegyezik és 1912. június 7-én ezt a táviratot küldi Hatványnak: »Ignótusékkal félig-meddig kénytelen voltam megegyezni. Részletekről levélben.«¹⁴

Az V. számú levél arról tájékoztat, hogy milyen volt Schöpflin Aladár állásfoglalása ebben a hosszúra nyúlt vitában.

I

[1911. augusztus vége]

Kedves Hatvány!

Tegnap kaptam az ide mellékelt levelet az Auróra szerkesztőjétől. Nagy zavarba hozott, — mert maga, méltóságos uram, megint csak elutazott. Merjek-e döntöt mondani, mikor nem tudhatom, — nem pihennek-e már egymás ölelő karjai közt némely volt ellenfelek azóta. Nem kicsinlené-e továbbá maga az Aurórárt (Kabos is írna bele, Bölöni, Relle, én, némely megfogható Nyugatbeliek, stb.) — s általában nincs-e máris úgy az egészszel, mint Zauberehring és nem vágya-e szabadulni a felidézett kis kavargástól? Én kellő jóízléssel nem gondolnám ártalmasnak a dolgot; persze a cikkeket előbb átnézném és csakis legalább — néhány illendő ember társágában mennék bele. Mi a véleménye? Hiába, — a maga hű embereinek nincs jobb helyük a megszólalásra. Ha akarná — és komolyan, — hogy mindazok a cikkek a Nyugatban jöjjenek, — persze ez volna a legszebb. De ilyesmit én nem merek hirdetni, mert nem tudom. Írjon, kérem, — (nézze már nincs olyan meleg) — pár rövid sorban sietve valami tájékoztatást erről. Igen szíves üdvözléssel

Márvány-u. 29.

Kaffka Margit.

II

[1911. szeptember eleje]

Kérem, Hatvány, az Auróra már megnyerte az ankétra Füst, Bán¹⁵, Karinthy nyugatosokat. Ezek az ellenkező értelemben fognak várhatólag nyilatkozni; de az nem baj, sőt kell, én akartam irodalompolitikából. Ellenünkben kb. 12 emberre gondoltunk. Csak sikerüljön, csak el ne fogja őket az esztétikai meghatottság! A keféket vasárnap Cserna elhozza nekem, — Maga okvetlen megkapja kefében az összes cikkeket. Mit szólna Szász Zoltánhoz?

A fő pedig, hogy Adynak, Lengyelnek és Bírónak *maga is* írjon komolyan. Cserna is ír! Most mutassák meg, mit tudnak. És Sándor bát¹⁶ *mindenek felett* kör-

¹² Lásd Bölöni könyvében is. *i. m.* 265. l.

¹³ Hatvány, *i. m.* 173—4. l.

¹⁴ *U. o.* 174. l.

¹⁵ Bán Ferenc.

¹⁶ Bródy Sándor.

nyékezze meg. Jövő héten Málinál¹⁷ vagyok! Szept. 15-i számban nem volna ez késő a szezonra tekintettel.

És Magának *okvetlen* nyilatkoznia kell még velünk. Szívesen üdvözli és köszönti nővére az eszmében

Kafka Margit.

III

[1912. tavasza]

Kedves Hatvany Laci!

Az iskolában, óráközben, kegyetlen összefáradva firkálom magának ezt a diplomáciai iratot. Ne ütközzék meg stílári hibákon. —

Elolvastam a levelét és megértettem a megértendőket. Nézze, — itt mindjárt bármit aláírástól volna — mondjuk 4—5 hűszévesssel, akikből az én — e télen ugyancsak megfogyatkozott — ifjú baráti gárdám áll. De Turchányiak, Nagy Lajosok, Újhelyiek stb. ugye, majd csak 10 év múlva lesznek abban az életkorban, hogy nevük számottegjen, stb. Mit jelentenek ők *maguk*, ugye — komikumot. Pedig *ettől* mindennél jobban óvakodnunk kell.

Kik hát a többiek? Bíróval, Móriczsal lássa, mire lehet így menni, az utóbbinak a leveléből sokat és nem igen rokonszenves dolgokat értettem ki. Schöpfung számbavehető, kitűnő és elfogulatlan ember (utálja a zöld-rendszert és újonc-regimet), de a Nyugattal szemben is nehéz a helyzete, mert hivatalnok a Franklinnak, Babits magában se nem menne, se nem akarna, Adyval én nem érintkeztem. Magyarán — gyáva és összekötözött banda ez így, szegények. Magát alig ismerik, — de főleg nem *udják* a dolgokat, hamisan vagy sehogy sincsenek tájékozva s óvakodnának a zavarosban kitenni magukat. Visszahúzódnak, várnak.¹⁸

Most hallgasson ide. Tegnap, vasárnap délután betért hozzám Fenyő, megmutatni, hogy megszépült az utazásban. Félóraig egyedül voltunk, — én kezdtem pedezni vele a dolgokat. Ő, — nem tudom jóhiszeműen-e, de azt hiszem, — azon a hiten van, hogy Maga árthat ugyan a Nyugatnak mindaddig, míg Magánál vannak a részvények; nemcsak most, de mindig, — de *most* (május 2-ig) nem végzetesen, nem bukásra vagy továbbélésre határozón. Három évig¹⁹ pedig, míg a szerződések lejárnak, — úgymond — sok minden történhet. Ő azonban ezt éppenséggel nem titkolja, — szeretné, ha Maga visszabékülne és visszatérne. Mindenesetre öröm volna ez sok embernek.

Akkor én lassacskán beadogattam a Maga feltételeit. Az az impresszióm, hogy nagyon jól meg lehetne csinálni és — köz-örömré. Röviden — körülbelül a következőkép. Osváth *menne* bizonyos anyagi kielégítéssel, a szerződésre tekintettel. Ebben alkudni lehet, — végre a Nyugat mindenfelére dőlő sorsa mindenhogy kerülne Magának annyiba. Menne, menne! — Maga jönne a helyére *felelős* szerkesztőnek, a másik kettő úgy maradna. Ignotusnak beleszólást, — én így sem igen szólok soha bele! — így Fenyő. Osváthot külszínre tekintettel meg kellene említeni néhányad magával a főmunkatársak közt. Ezzel szemben *nagyon meleg* bizalomsvavazást és kérést lehetne az összes írókkal aláírtni.

És akkor Maga itt volna, itt volna, — és teljes hatalommal. Az írók, felszabadulva a kétség és bizonytalanság nyomásától, egész készséggel lennének mellette. Így is sok a rokonszenv lappangón, — bár Maga, tisztelt uram, még az ujját se mozgatta meg érte. Ignotusnak úgy sem volt eddig sem sok befolyása, — Maga ismeri ezt a kedves, okos — gyenge, tusakodó, aggályoskodó embert. Mindenki boldog lenne, hogy végre harmónia van és három hét alatt felednék Osváthot, ha az »éhező család« érzékeny szólama nem zavarná őket ebben. És Maga megpróbálhatná, mit lehet csinálni

¹⁷ Lesznai Anna.

¹⁸ A Hatvany—Osváth párbaj után Hatvanyék kétféle megoldási mód lehetőségét latolgatták. Az egyik: a *Nyugat* munkatársainak egy részével olyan nyilatkozat aláírását tervezték, mely azt követelte volna, hogy Hatvany térjen vissza a *Nyugathoz*, szerkesztőként. A másik: Hatvanyék új lap alapítását is tervezték; Kafka ezt a megoldást választotta volna szívesebben. Hatvany azonban húzódozott ettől; nemcsak azért, mert megelégedte a sok hercehurcát, hanem azért is, mert az új lap csak akkor lehetett volna életképes, ha munkatársi gárdáját a *Nyugat* legjobb erőiből toborozhatta volna. Ez viszont sok nehézséggel járt volna. Kafka levelének ez a része ezekre a tervekre vonatkozik.

¹⁹ 1915. június 30-ig. A szerződés szövegét lásd: Farkas Lujza: *A Nyugat és a századeleji irodalom fordulója*. 49. l.

a maga egészséges, praktikus rendszerével, — amiben tudja, hogy mennyire egyet-értője vagyok. — Napilapban nagy szóval való hangulatcsinálások ellen *kikötésben*, előre lehetne védekezni, ezt meg is mondtam. Fenyő romantikázott kicsit, hogy »hátha formailag kibékülnének a látszat kedvéért« — azt mondtam ez sohasem történhetne meg, — és le is tett erről.

Nézze Laci, — én nem tudom, hogy most, ebben fedik-e egymást a személyes hajlandóságaink (mert minden úgy személyes, ugye) — de én a maga számára jobb és ideálisabb szerkesztőséget nem kívánhatnék, mint ez: Maga, Fenyő, Igotus. Elsősorban Maga, akivel őszintén és érdek nélkül rokonszenvezem; — és nagyon szeretem az olyan jóhiszeműséget, amelyről használat előtt kicsit radírozni kell a cinizmust — mást, mert ami belül van, nincs mindenki számára. Én nem tudnék magánánk nem a legnagyobb szimpátiával írni *erről* a lehető alakulásról. Nem tudom akarja-e maga valakinek a skalpját, vagy kadáverét, — én nem; csak nagy, minél nagyobb távolságot minden dologtól, amiben én benne vagyok, s ahol feszélyezhet. Mondja, akar maga megint újságcikket, *Pesti Futárt*, marakodást, párbajt, s egyéb ilyes ízléstelenséget? Ha rajtam múlna, küldeném békével, — csak minél messzibbre.

Maga itt, ha benn van a szerkesztői állásban, egy kicsit belefeküszik, azt tehet szegény fejünkkel, amit akar. Ha Móríczt jobb szerződések kecsegtetik, hát elmegy — bár esetleg visszacsallhat. Magának minden eszköze megvan az ilyen dolgokhoz. És én igen nagyon szeretném. De *Maga* és nem más; így nyilvánul a közvélemény is, *kifejeztem* a fiatalok közt is; bár Birót személyében kedvelik. De hivatalosan és névszerint *Maga*. (Nem gondolt *Maga Schöpflinre*, mint kéziratolvasóra? Ezt csak úgy e percben gondoltam ki.)

Kafka Margit.

IV

[1912. július]

Kedves Laci!

Most pedig hadd pletykázzok a *Nyugat* felől. Azt tudja ugye, — hogy a távozása után azok ott nekigyürköztek, hogy megdölgözzák Adyt. Ez a pompás nőstény eleinte rázta a sörényét, hiszteriáskodott, dühöngött; a legszemszedettebb gorombaságokat mondogatva oda. »Némán tűrni, — ez volt ott a jelszó — még primadonnánk kiprűszköli magát. Mert ha *most* bajt csinál, nyilatkozik, röpiratoz, baj lehet belőle! Csak addig tartssuk csendben, míg Igotus beszél bizonyos pénzes barátaival!« Ismeri az alamiznakérő templomi csengős perselyt? Nos, némán és sápadtan hallgatták végig a Bandi gorombaságait, — néha könnyeztek; — néha felálltak és elmentek, — de másnap újra könnyek közt fogadkoztak; »Úgy lesz, ahogy akarod, minden megváltozik, O.[svát] *nem* szerkeszt, nem, nem; te elolvashatsz minden kéziratot — stb., stb.« Végre is befogták addig a szemét, — (ezzel úgy lehet banni; jól ismertékl). Eleinte próbált okoskodni. Nem is említve, hogy engem főmunkatársul szóba hozott, — (ezt rögtön lefújták), de felszólított, hogy az első, új, reprezentatív számba írjak novellát. Erre Fenyő kijelentette, hogy ezt *nem enged*. Ők nem *reprezentálnak* semmit; nem akarnak tudni változásról stb. Különben is, — már kértek *Birótól* novellát, ám Biró az utolsó percben visszavonta az ígéretet s így, mert most már hozzám »nem mertek« jönni, sürgönyöztek *Herbertnek*²⁰ drámarészletét s előrántották Laczkót.²¹ Mondanom sem kell, hogy az első szám *ép olyan*, mint az eddigiék. (Nekem egy elkészített aktuális versem *átvették* bele a *Világ-tól*²².) — A helyzet is ugyanaz. A Bristolban nem hall mást az ember: »Nem látad Osvátot, — nem jön ma ide? — Én már beküldtem hozzá... stb.« — Ha a szerkesztőségbe telefonál az ember, a volt szerkesztő hangja felel, a nyomdában ő tördel, stb. — Az egész komédia csak az Ady elbolondítására volt jó s hogy O.[svát] pénzt kaphasson. Adyt rávették, hogy az Osvátot bucsuztató és magasztaló cikket ő írja meg és... vállalta. De szerencsére a *Nő* megakadályozta ebben. A *Nő* most benn várja a kocsiiban, ha 3 percre felszalad hozzám »örök barátság« címén elmondani, mennyire ideges, milyen szerelmes, milyen zavart stb. Szóval, — szerkesztés!!! Mégis az a bölcs dolog, lássa, ha az ember az ottománt lehetőleg közel húzza az íróasztalához; pont *mellé*, — hogy a szoknya el ne zavarja messzire. — (Ber-

²⁰ Balázs Béla. Az említett *Nyugat*-számban közölt drámájának címe: *Az utolsó nap*. *Nyugat*, 1912. júl. 1.

²¹ Laczkó Géza *Perrinet Papaille* címmel közölt novellát u. o.

²² *Hajnali ritmusok* (Május 23).

linbe például!) A második számban jön Füstnek egy ódája: »Osvát Ernőhöz²³ címen. Mit mondjak még? Ady most már kezes bárány. Egy Térey, vagy mi nevű új *felfedezettnek* nem győzi *dicsérni* a verseit.²⁴ — Itt már csak egy történhet. Hogy Maga hazajövén, szintúgy közéljük álljon, mindent belátva, visszavonva és helyeselve. Ezt egész komolyan várom is; el vagyok készülve rá. De addig is szeretném tudni, mi van magával? Mi lesz a darabbal? Készül a másik? Menyus²⁵ volt nálam, — most kettőt ír; hallatlan előlegeket kapott külföldről. Maguknak jó a drámával. Nekem, szegénynek, minden dűheim ellenére is meg kell írnom nekik (a Nyugatnak) a regényt.²⁶ Négy száz korona előleget adnak most és én a nyárra nem kaptam fizetést. — Ezeröttszáz koronát adnak úgy, hogy a Hatvány-Athenaeum-nyomda adja könyvalakban; ez és az majd nekik fizet. Kérem, ne adjanak majd nekik sokat! —

Nem jön haza a nyáron? Mit csinál? Egy hétre Málínkhoz megyek, tán augusztusban. Egyszer írjon. Írja meg, mit tart maga az Ignótus-Ady *Nyugatjáról*? Én borzasztón utálok mindent, — ez az utolsó igazán csúf komédia volt; s a regényt még *szándékosan rosszul* se írhatom, mert hisz az enyim. Isten vele! Jobb időket a szegény hazának!

Kafka Margit.

V

[1912.]²⁷

Ma beszéltem Schöpflinnel. Azt mondta: ő mindent aláír, amit Fenyő hoz neki. — Egyébként a legnagyobb rokonszenvvel nyilatkozott a Maga személye és legkivált irodalmi álláspontja felől. Azt mondta, hogy O[svát]-hoz eddig is baráti kötelék tartotta csupán, de nem osztotta nézeteit. Nagyon sokan vannak így vele. Ő tud a népekkel bánni.

Ha én cárnő volnék, nyakazás helyett mindig a Szibériába internálást választanám. Ezzel elég volna téve az országnak, és elég volna téve nekem is, — ha cárnő volnék.

Ha *másképp* gondolja, én egy szóval sem fogom gáncsolni, sem meg nem akadályoznám, ha rajtam mulna sem. De *nekem* annyi elég.

És, — ami a fő, — úgy érzem, hogy egyelőre nincs is mód *többre*. De ezt önmagának sem szabad, hogy bevallja az ember.

²³ Az említett számban Füst Milánnak nincsen verse.

²⁴ Ady sem ezelőtt, sem ezután nem írt Térey Sándorról a *Nyugatban*.

²⁵ Lengyel Menyhért.

²⁶ A *Mária évei* című regényéről van szó.

²⁷ Kitépelt noteszlapon megszólítás és aláírás nélkül.

Megjegyzés: A közölt leveleket a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára őrzi.